

Nr 25

Utlåtande i anledning av väckt motion om viss utredning av Emåns nederbördsområde.

Tredje lagutskottet har behandlat en inom riksdagen väckt, till lagutskott hänvisad motion nr 56 i andra kammaren av herr *Svensson* i Krokstorp.

I motionen framhålles sammanfattningsvis att Emåns nederbördsområde såsom helhet betraktat utgör en provkarta på en mångfald vattenproblem, vilka oupplösligt ingriper i varandra, men att det endast genom en ingående undersökning av vattenföringen och de ändamål, vartill vattnet f. n. utnyttjas, kan klarläggas hur en enhetlig hushållsplan bör upprättas och vilka lagstiftningsåtgärder som blir erforderliga i anslutning härtill.

Motionären hemställer »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om att en utredningsman förordnas att med biträde av sakkunniga utföra en ingående utredning om Emåns nederbördsområde ävensom de olika ändamål vartill vattnet utnyttjas».

Beträffande motiveringen i övrigt får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan, hänvisa till motionen.

Över motionen har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver utlåtanden inhämtats från kammarkollegiet, kommerskollegiet, fiskeristyrelsen, vattenfallsstyrelsen samt länsstyrelserna i Jönköpings län och Kalmar län. Länsstyrelsernas remissvar har varit åtföljda av yttranden som avgivits av olika dessa myndigheter underställda organ. På begäran av utskottet har därjämte yttrande avgivits av Svenska naturskyddsföreningen och Lunds universitets limnologiska institution.

Under en studieresa den 20—21 maj 1957 har utskottet färdats med buss genom Emåns nederbördsområde från åns källor i Nässjötrakten till dess utflöde i Östersjön vid Em några mil söder om Oskarshamn. Utskottet har därvid under vägen på flera ställen haft överläggningar med lokala representanter för berörda intressen. Justitiedepartementet, jordbruksdepartementet och lantbruksstyrelsen har haft var sin representant med på resan.

Emåns nederbördsområde

Geografiska och hydrografiska förhållanden

Emån har en längd av icke fullt 17 mil. Den upprinner på nordöstra delen av småländska höglandet på en höjd av ca 300 m. ö. h. med två huvudgrenar, vilka båda kommer från trakten av Nässjö. De högsta höjderna kring källorna uppnår ca 360 m. ö. h.

Den norra, något större grenen benämnes Skedeån eller Solgenån och genomflyter de stora sjöarna Nömmen och Solgen samt avvattnar genom biflöden sjöar i Eksjötrakten. Vid Solgen har ån nått ned till ca 200 m. ö. h. och bildar därefter flera fall, bl. a. vid Klinte om ca 25 m höjd och vid Brunshult, samt förenar sig vid Holsby ca 150 m. ö. h. med den södra källgrenen, som benämnes Emån, ehuru den är något mindre än den norra. Även den södra grenen, som något före sammanflödet flutit förbi Vetlanda, avvattnar ett stort antal sjöar, bl. a. Vallsjön och Grumlan. Efter sammanflödet flyter Emån i östlig riktning fram till Målilla. På denna sträcka, där ån har ett flertal fall, mottager den norrifrån biflödena Bellenån, vilken genomflyter sjöarna Skedesjön—Mycklaflon och Bellen, samt Flenån. Därefter fortsätter den med ringa lutning och slingrande lopp över Målillaslätten. Ca 90 m. ö. h. tillstöter Emåns två största biflöden, den norrifrån kommande Brusån—Silverån, som avvattnar områden utefter Östgötagränsen och genomflyter sjön Hulingen, vid vilken Hultsfreds köping är belägen, samt den från söder anslutande Gårdvedaån, vilken flyter parallellt med och söder om Emån och avvattnar Saljen och Hjorten m. fl. sjöar. Med sydlig huvudriktning men med slingrande lopp och ringa lutning fortsätter Emån därefter över Mörlundaslätten. Efter ännu ett mindre fall passerar ån ca 80 m. ö. h. genom sjön Ryningen, vilken genom sänkning delvis blivit torrlagd men i övrigt närmast utgör ett vasskärr, genom vilket dräneringskanaler med Emån går. Vid Ryningens utlopp finns ytterligare ett fall, Blankaströmsfallet, med en höjd av närmare 10 meter, och här tillstöter den från väster kommande Nötån, som bl. a. avvattnar sjön Stora Saden. Längre ned, vid Högsby, ligger ytterligare ett fall med ungefär samma fallhöjd. Emån får så östlig huvudriktning, som den bibehåller ända till mynningen. Efter omväxlande lugnt och hastigt lopp kommer ån ut på Fliserydsslätten. Härifrån och ned till havet faller ån ganska brant och bildar en rad forsar och fall för att slutligen just vid mynningen i Kalmarsund bilda en mindre fors.

Emåns flodområde består till största delen av skogbärande morän och är mestadels ganska kuperat, ehuru det ingenstädes finns några mera betydande höjder. Myrmarker förekommer mångenstädes inom området men når endast i de västligaste delarna större utsträckning. Den odlade marken är huvudsakligen belägen invid en del av sjöarna samt i floddalarna, där vidsträckta sedimentavlagringar förekommer. Odlingen och bebyggelsen är särskilt stor utmed Emån från Målilla nedåt till Fliseryd, vilken sträcka till större delen är omgiven av stora, utmärkt bördiga men för översvämningar ofta utsatta marker.

Vattenområdet är inom övre delen av nederbördsområdet jämförelsevis sjörikt, medan de nedre områdena är sjöfattiga. De största sjöarna inom området är Nömmen (15 km²), Solgen (23 km²), Mycklaflon (19 km²), Bellen (7 km²), Vallsjön (7 km²), Grumlan (5 km²), Hulingen (10 km²) och Saljen (8 km²).

Enligt statens meteorologisk-hydrografiska instituts förteckning över

Sveriges vattenfall nr 74 omfattar Emåns nederbördsområde 4 472 km². Vid utloppet ur Solgen utgöres ca 12 % och vid mynningen i havet ca 7 % av nederbördsområdet av sjöar. Årsnederbörden varierar mellan 800 mm på småländska högländet och 470 mm vid mynningen. Avrinningen representerar ungefär 40 % av nederbörden. Den högsta kända vattenföringen vid Nabben ett par mil väster om mynningen ligger omkring 240 m³/sek., den lägsta vid ca 2 m³/sek.

Emån har i regel ett utpräglat högvattenstånd om våren, vanligast i april, samt ett utpräglat lågvatten om sommaren, vanligen i augusti. Ett mindre markerat lågvattenstånd förekommer dessutom ofta under vintern. Om sommaren är vattenstånden i allmänhet genomgående låga, ehuru mycket höga vattenstånd, mestadels av kort varaktighet, kan inträffa även under denna årstid i samband med stor nederbörd.

Invallningar och sjöregleringar

Som en följd av förhållandena har under innevarande århundrade inträffat ett flertal svåra översvämningar, senast år 1951, vilken var den största på över ett sekel. Hårdast drabbade har varit trakterna kring Gårdvedaåns tillflöde och vid Fliseryd, båda dessa områden belägna vid åns nedre lopp. Vid slättområdet kring Högsby och nedåt mot Fliseryd har man sökt skydda odlingarna genom invallningar längs vissa sträckor och anläggande av pumpverk. Trots hittills vidtagna åtgärder medför utpräglat högvatten som regel omfattande skador i dessa trakter.

I en utredning, som verkställdes under åren 1930—1932 beträffande vattenförhållanden i Emån av statshydrologen S. E. Ernfors och lantbruksingenjören Erik Lindqvist, drog utredningsmännen den slutsatsen, att torrläggnings- och dikningsföretag inom nederbördsområdet haft till följd att vattenföringen i ån genomgått en långsam försämring. Sjöregleringar inom området har nämligen enligt utredningsmännen inverkat oförmånligt på sjöarnas naturliga förmåga att utjämna vattenståndet och därför tidvis ökat flödenas storlek samt även ibland medfört en ofördelaktig förskjutning av tidpunkten för dessa. Utredningsmännen ansåg sig också kunna fastslå, att översvämningarna i åns nedre delar skulle ha blivit än svårare, om gällande regleringsbestämmelser alltid blivit strikt följda.

Sjöregleringar har utförts i följande större sjöar, nämligen Solgen, Bellen, Hulingen och Saljen.

För att motverka flödenas skadeverkningar upptogs efter nämnda utredning fråga om ändrade tappningsbestämmelser. Begäran härom avslogs dock av vattendomstolen. Lindqvist upprättade också förslag till två sänkningsföretag och tio invallningsföretag från Högsby till Fliseryd på en sammanlagd sträcka utmed Emån av drygt 12 km.

Utredning pågår f. n. om breddnings- och sänkningsföretag även för en sträcka om ca två mil från Ryningsnäs kvarn till Ämmenäs.

Statsbidrag och statliga lån har år 1956 beviljats till utförande i viss om-

fattning såsom provinvallningar utav två av dessa invallningsföretag, vilka påbörjats vid Åsebo och beräknas vara avslutade år 1958.

Vattenkraft

Flertalet av forsarna och fallen i såväl huvudån som biflödena har utbyggt för vattenkraftanläggningar. Enligt vattenboken är 42 kraft- och dammanläggningar domstolsprövade.

Inom Jönköpings län finns tio kraftverk med en total utbyggd fallhöjd av ungefär 80 meter och en sammanlagd utbyggnadseffekt av drygt 8 000 kW, varav ungefär hälften representeras av kraftverk tillhörande Smålands kraftaktiebolag.

I Kalmar län är den utbyggda fallhöjden upp till Ryningsnäs ca 45 meter och utbyggnadseffekten drygt 10 000 kW. Sydsvenska kraftaktiebolaget äger nästan all vattenkraft i denna del av ån.

Någon ytterligare kraftverksutbyggnad torde icke vara att påräkna, ehuru det finns ett antal mindre betydande fall eller fallsträckor som ej utnyttjats.

Fiske

Emåns vattensystem har ett förhållandevis artrikt fiskbestånd, vari ingår flera arter av laxfisk samt ål, sik, gädda, m. m.

Endast det strax invid åns utflöde vid Em bedrivna fisket är numera av någon ekonomisk betydelse. I övrigt bedrivs i Emån fisket i mindre omfattning huvudsakligen för husbehov och som fritidsfiske.

Ålfisket var förr givande längs nästan hela Emån. Det anses alltså vara av vikt att ålens vandring till de övre delarna av vattendraget underlättas. — I äldre tider förekom lax och laxöring ända upp till Vetlanda och redan på 1500-talet erlades skatt för laxfisket i Emån. Vandringsfiskens uppgång hindras dock numera genom bl. a. överbyggnader och föreningar. Såvitt kan bedömas pågår alltså en fortskridande minskning av fisktillgången. Härtill bidrar även de stora variationerna i vattenframrinningen och de fortsatta skogs- och jordbruksdikningarna. Försämringen av fiskens livsbehov är även ägnad att ogynnsamt påverka fisket i havsområdet utanför ån, vilket är beroende av Emåns vandringsfisk. F. n. vandrar laxen knappast högre än till Finsjö ca 3 mil från utflödet.

Som exempel på föreningarnas betydelse kan nämnas att fisken i sjön Hulingen, som förut var känd som en av de fiskrikaste inom denna länsdel, nästan helt dött ut. Sjöns självreningsförmåga har dock hittills varit så stor att föreningarna icke nämnvärt påverkat vattnet i åns huvudfåra. Förekommande avsänkning av sjön på våren för att tillgodose jordbruksintresset anses dock innebära risker för ogynnsam påverkan av Emåns fiske längre ned, eftersom Hulingens vatten genom minskningen av dess vatteninnehåll blir syrefattigare.

Vid Emåns utflöde i havet kvarstår emellertid ett mycket givande laxfiske,

vilket beror på att ån just där bildar ett litet vattenfall, som utgör ett utomordentligt lockvatten, innanför vilket fisken i vattnet har sitt lekområde. Fisket i Em är väldsbekant för den stora tillgången på havslaxöring, varav den årliga fångsten där utgör cirka 6 000 kg.

Sydsvenska kraftaktiebolaget har utfört en medelstor fiskodlingsanläggning vid Högsby. Sedan där bedriven sikodling nedlagts arbetar man f. n. endast med lax och laxyngel. Resultatet har hittills icke motsvarat förväntningarna, och det är tveksamt hur den framtida lönsamheten kan bli.

Vatten för industriellt ändamål

Domstolsprövning har ägt rum beträffande fem ställen, där bortledande av vatten för industriellt ändamål förekommer. Emåns vatten utnyttjas sålunda av Kvillsfors pappersbruk vid Emåns övre del, Brusafors-Hällefors pappersbruk på två ställen vid Silverån cirka en mil nordväst om Hultsfred samt Finsjö och Emsfors pappersbruk vid Emåns nedre del. Härav uppkommande förorening är betydande, och reningsanordningar saknas nästan helt, ehuru sådana till viss del är planerade eller redan under byggnad.

Skogsägarnas cellulosa aktiebolag har i dom av Söderbygdens vattendomstol den 15 februari 1957, vilken överklagats, medgivits rätt att för täckande av behovet av fabrikationsvatten till den planerade första utbyggnaden av en sulfatfabrik i Mönsterås avleda vatten strax ovanför åns mynning till en myckenhet av högst en kubikmeter i sekunden. Det förorenade vattnet skall genom en lång ledning föras ut i Kalmarsund. Ytterligare vattenuttag torde icke kunna ske utan en reglering av åns vattenföring.

Vattnet i Emån användes även i en del mejerier och slakterier, mestadels utan att vattnet därefter renas.

Bevattning

I de nederbördsfattigare delarna har lantbrukarna på vissa håll börjat begagna åvattnet vid bevattningsanläggningar för åkerbevattning. Sådan bevattning anses kunna vara ekonomiskt fördelaktig för en del odlingar. Vid ökad användning för dylika ändamål kan vattenåtgången genom avdunstning bli betydande och menligt påverka vattenståndet vid lågvatten.

Kungsådra

Från Målillaåns inflöde och till utloppet är Emån kungsådra.

Flottled

Emån är allmän flottled från gränsen mellan Jönköpings och Kalmar län till utloppet. Som flottled har ån ganska ringa praktisk betydelse.

Skogsproduktion

Emån utgör det centrala vattendraget för i runt tal två miljoner hektar skogsmark. För skogsproduktionen inom nederbördsområdet har Emån

likväl f. n. ingen annan betydelse än att förändringar i åns vattenföring inom smärre områden kan inverka på grundvattennivån och därmed på skogsmarkens bonitet.

Hushållsvatten och vatten för rekreation

I viss omfattning nyttjas Emåns vatten för hushållsändamål, men möjligheterna härtill begränsas av att vattenföroreningen på vissa ställen är betydande och på en del håll verkligt svårartad. Kloakvatten och industriellt avloppsvatten avledes nämligen till Emån i mera avsevärd utsträckning på mera än 35 olika platser. I de flesta fall saknas reningsanläggningar helt. Föroreningen är särskilt svår av vattnet i Silverån och Brusån, där avsevärda mängder sulfidlut tillföres vattnet samtidigt som där finns talrika kloakutsläpp. Exempelvis sjön Hulingen är sedan ett tiotal år oduglig som badsjö, och tidvis har stanken från föroreningarna i Silverån varit mycket besvärande. Om reningsverk utbyggs anses dock Hulingens vatten åter kunna bli användbart till bad.

Inom Kalmar län har flera försök att få industrierna att utföra anläggningar för höggradig vattenrening strandat. Detta synes ha berott dels på svårigheter att få byggnadstillstånd och dels på olika uppfattning om hur kostnaderna mellan industrierna å ena sidan och berörda kommuner å den andra rättvisligen bör fördelas. Då vatten förorenas av både industriellt avloppsvatten och kloakvatten finns det nämligen icke någon allmänt godtagen metod, varigenom det kan fastställas i hur hög grad den slutliga orenligheten är att hänföra till den ena eller andra föroreningskällan.

Gällande bestämmelser

Som en bakgrund för bedömning av behovet av den föreslagna utredningen om Emåns nederbördsområde anser utskottet erforderligt att redogöra för de viktigaste av de regler, som f. n. bestämmer avvägningen i större sammanhang mellan olika intressen i vatten. Stadgandena härom återfinns främst i *vattenlagen den 28 juni 1918*.

Byggande i vatten

Vattenlagens stadganden om byggande i vatten har upptagits i 2 kap. 1 § definierar uttrycket »byggande i vatten». I den mån annat icke angivits är bestämmelserna principiellt tillämpliga på allt byggande i vatten oberoende av för vilket ändamål det sker. Vissa särpräglade och praktiskt betydelsefulla grupper av företag rörande vattenförhållanden har dock utbrutits till särskild behandling i vattenlagen, nämligen vattentäkter i 2 kap. 42—61 §§, vattenregleringsföretag i 3 kap., allmänna farleder i 5 kap., allmänna flottleder i 6 kap., torrlägningsföretag i 7 kap. samt företag för avledande av kloakvatten och industriellt avloppsvatten i 8 kap. I 1 kap. ges i vissa avseenden särskilda regler beträffande kungsådra.

2 kap. 2 § uttrycker den allmänna principen om *hur en vattenbyggnad skall utföras* på följande sätt: »Byggnad i vatten skall göras så, att ändamålet må utan oskäligen kostnad vinnas med minsta intrång och olägenhet för annan.» Regeln har betydelse i förhållande till motstående intressen av både enskild och allmän natur. Av bestämmelsen följer att sökande vid flera alternativ kan vara tvungen att välja ett för honom mera kostnadskrävande men för annan mindre skadegörande byggnadssätt, under förutsättning att kostnadsökningen icke är oskäligen i förhållande till den uppkommande minskningen i intrång och olägenheter. Enligt praxis har detta lagrum tolkats så att sökanden även kunnat tvingas vidtaga skadeförebyggande åtgärder eller utföra nyodling.

Frågan om ett företag skall anses tillåtligt regleras i första hand i 3 §. Under de i detta lagrum angivna förutsättningarna må inverkan på vattenförhållandena ske till skada för allmänna och enskilda motstående intressen. När det gäller motstående intressen av enskild natur måste enligt första stycket nyttan av åtgärd, som inverkar på vattenförhållandena, stå i ett visst förhållande till den uppkommande skadan på annan tillhörig egendom (minst tre gånger värdet av skadan på åker och äng samt två gånger värdet av skadan på annan egendom). Som allmän regel vid skadeuppskattningen gäller att denna sker med hänsyn till den skadade egendomens beskaffenhet vid tiden för den skadebringande åtgärden. Där genom byggande i vatten vållas uppdamning som försvårar framtida torrläggning räknas emellertid enligt 4 § sådan skada, dock allenast en gång.

I andra stycket stadgas, att oavsett nyttan vissa mera betydande skador å något av följande allmänna intressen utgör hinder för byggande i vatten, nämligen bostäder för ett avsevärt antal personer, större anläggning varav många har sitt uppehälle, odlad jord till en efter ortsförhållandena betydande omfattning samt fiskerinäring av större betydenhet. Detsamma gäller där byggandet skulle orsaka bestående ändring av naturförhållandena till väsentligt minskad trevnad för närboende eller betydande förlust för landets djur- och växtvärld.

Tredje stycket öppnar möjlighet för Konungen att efter hemställan av vattendomstolen medge genomförandet av ett ur allmän synpunkt särskilt önskvärt företag, även om hinder däremot möter jämlikt de båda föregående styckena. Som förutsättning har uppställts att företaget är av synnerlig betydelse för näringslivet eller för orten eller eljest från allmän synpunkt.

I 8 § första stycket upptages föreskrifter om skyldighet för den som bygger i vatten att vidtaga eller tåla *åtgärder till skydd för fisket*. Det kan här bli fråga om att utföra och hålla sådana anordningar som t. ex. laxtrappa, fiskodlingsanstalt eller nya lekplatser i st. f. översvämmade. Domstolen kan också meddela särskilda föreskrifter till skydd för fisket, exempelvis att vattenhushållningen skall vara sådan att minimivattenmängden icke tillåtes nedgå under den naturliga lågvattenföringen. En vanlig form av föreskrift utgör fastställande av avgifter som ersättning för befrielse

från skyldighet att vidtaga erforderliga anordningar till skydd för fisket. Influtna avgiftsbelopp brukar i allmänhet av fiskeristyrelsen ställas till vederbörande hushållningssällskaps förfogande.

I 8 § andra stycket stadgas sådan *begränsning av rättskraften* hos tidigare avgöranden angående skydd för fisket, att mindre effektiva anordningar eller föreskrifter i viss utsträckning kan utbytas eller kompletteras, om detta kan ske utan att tredje mans rätt förnärmas.

Skyldighet föreskrives i 10 § att erlægga *fiskeavgift* för byggnad i vatten som har till ändamål vattnets tillgodogörande eller reglering av vattnets avrinning, då byggnaden orsakar en icke obetydlig ändring i de naturliga vattenståndsförhållandena eller försvårar fiskens framkomst.

Allmän *farled* och allmän *flottled* åtnjuter enligt 11 § ett i huvudsak obetingat skydd mot mera betydande intrång av planerade vattenbyggnader i leden. Mellan intressenterna skall vattentillgången fördelas så att flottningen alltid skall ha nödigt vatten, men om allmän flottled tillkommer först sedan strömfall utbyggs föreligger i princip ersättningssskyldighet för det vatten som avstås.

I 12 § stadgas i första stycket att det ej må så byggas i vatten, att menlig inverkan på *klimatet* eller på *allmänna hälsotillståndet* vållas eller eljest *allmänna intressen* i avsevärd mån förnärmas. Detta lagrum avser ej att skydda tidigare i 2 kap. behandlade allmänna intressen utan främst — utöver de särskilt nämnda, klimatet och det allmänna hälsotillståndet — av 11 § icke berörda kommunikationsintressen samt försvarets intressen och intresset av att ingen ort berövas tillgång på förbrukningsvatten.

Andra stycket innehåller vissa bestämmelser till skydd av *naturminnesmärke*, som ej blivit fridlyst. I *naturskyddslagen den 21 november 1952* ges eljest regler om fridlysning av naturminne. Något formellt hinder mot att vattenfall fridlyses anses ej föreligga. Beslut om fridlysning meddelas av länsstyrelsen, som kan upphävas om den hindrar eller avsevärt försvårar företag av allmän eller enskild nytta. Motsvarande bestämmelser gäller då ett område fridlysts som naturpark. I fråga om fasta *fornlämningar* gäller jämlikt *lagen den 12 juni 1942 om fornminnen*, att de ej utan tillstånd av riksantikvarien må ändras, skadas eller borttagas.

Enligt 13 § åligger det den som vill bygga i vatten att taga viss *hänsyn till sådana byggnadsföretag* avseende samma vattenområde, *vilka ännu icke är aktuella* men kan beräknas bli det i framtiden. Det skall gälla ändamål av betydenhet. I kraftverks- och regleringsmål uppkommer stundom frågor om hänsynstagande till framtida företag för torrläggning eller bevattning av mark. Skyldigheten innebär blott en förpliktelse att inrätta byggnaden så, att nämnda företag såvitt möjligt icke försvåras.

Förhandsprövning av byggnad i vatten skall i regel ske. Där om handlar 20 §. Skyldighet att inhämta vattendomstols tillstånd föreligger bl. a. dels före uppförande och förändrande av dammbyggnad, dels ock före annat

byggande i större bäck och annat dylikt vattendrag, förutsatt att byggnaden kan märkbart inverka på vattenståndet eller vattnets lopp samt att det ej är uppenbart att varken allmän eller enskild rätt förnäras genom byggnaden. Mindre stränga regler gäller för byggande vid vatten, då förutsättning för plikt att inhämta förhandstillstånd är att byggnaden utföres så nära strandbrädden att inverkan kan ske på vattenståndet samt att sannolika skäl föreligger att genom byggandet allmän eller enskild rätt förnäras.

Om byggnadstillstånds rättsverkningar innehåller 22—24 §§ föreskrifter. Rättsverkan av ett lagakraftvunnet tillstånd är att den byggande i princip vinner fullständig klanderfrihet med avseende å de rättigheter som innefattas i byggnadsbeslutet. 24 § stadgar vissa inskränkningar i rättskraften vid oförutsedda skador. Då byggnaden visat sig åstadkomma skada eller intrång för motstående intressen utöver vad som av vattendomstolen förutsetts vid beslutets meddelande, kan talan föras inom fem år från det byggnaden enligt vattendomstolens beslut skulle ha fullbordats. Denna av lagen bestämda tid kan vattendomstolen i beslutet om byggnadstillstånd utsträcka till högst tolv år. Sådan talan kan avse antingen ersättningsanspråk eller, där skada eller intrång är av betydelse, ändrade bestämmelser rörande vattenhushållningen eller förändringar i själva byggnaden. Byggnadens ägare kan dock icke förpliktas till sådana ändringar i byggnadsbeslutet, som skulle medföra väsentlig olägenhet för honom. Tredje mans rätt får heller icke förnäras.

I 27—32 §§ finns föreskrifter rörande vattenhushållningen, d. v. s. möjligheterna att inverka på vattenståndet och vattenföringen. Om vattenmärke utsatts för högsta och lägsta dämmningshöjd eller särskilda föreskrifter givits om vattnets framläppande skall bestämmelserna härom följas (27—28 §§). När såväl vattenmärke som särskilda vattenhushållningsföreskrifter saknas åligger det byggnadens ägare att undvika allt innehållande av vatten, varigenom annans egendom kan skadas, oavsett om egendomen är belägen uppströms eller nedströms byggnaden (29 §). Dämmningsrätten innebär endast rättighet att höja vattenståndet, även där det sker till skada för ovanförliggande, men ej att innehålla vatten i vidare mån än som kan ske utan att förorsaka skada för nedanför belägna vattenverk eller andra intressen. Särskild rättighet kan dock även förefinnas att innehålla det tillrinnande vattnet, oavsett om det är till förfång för dylika intressen (30 §). Ägare av byggnad i vatten och ägare av strömfäll i samma vattendrag som byggnaden kan hos vattendomstolen söka ändrade eller nya bestämmelser om vattenhushållningen (31 §). Motsvarande möjligheter från jordbruksintressets behov av bestämmelser för torrläggning av mark återfinns i 7: 37—38, i fråga om allmän farled i 5: 7, allmän flottled i 6: 21 samt företag för avledande av kloakvatten och industriellt avloppsvatten i 8: 26 och 8: 33. Det är förbjudet att göra häftiga vatten-

avtappningar, eftersom detta kan åstadkomma skador både högre upp och lägre ned i vattendragen (32 §). Blir dammägare tvungen att välja mellan att dämna högre än han har rätt till och att åsidosätta sistnämnda förbud, bör han välja den åtgärd, som medför den minsta skadegörelsen. Det är dock tvivelaktigt om han i sådant fall kan undgå skadeståndsskyldighet.

Vid sökande av tillstånd till företag enligt vattenlagen kan *konkurrens* uppkomma med annat planerat företag, vars genomförande skulle hindra eller utesluta verkställandet av det förra. Härom handlar 38 § andra stycket. Förutsättningen för en avvägning är att de konkurrerande intressena föreligger till prövning samtidigt. Skador genom förhindrande av ett i framtiden planerat företag kan utgöra hinder för det sökta företaget endast i den mån detta skadar en lagligen bestående rättighet. Vid samtidig prövning skall företrädare ges åt det företag, som ur allmän och enskild synpunkt kan beräknas bli till största gagn. Om möjligt skall domstolen jämkas mellan stridiga intressen, så att ettvarvt kan tillgodoses utan väsentligt förfång för annat.

Enligt bestämmelserna om *bygdekraft* i 4:1—4 kan ägaren av en större vattenkraftanläggning åläggas avstå viss del av kraften för att tillgodose kringliggande bygds behov. Vattendomstolens avgörande härom gäller i 20 år. I 4:5 finns bestämmelser om *nyprövning*, vilka innebär att det allmänna eller ägaren av vattenbyggnad kan påkalla ny prövning av de villkor, under vilka byggnaden med hänsyn till allmänna intressen må bibehållas och nyttjas. Nyprövning kan första gången påkallas 55 år efter det byggnaden skulle ha fullbordats.

Vattenreglering

Vattenreglering utgör en form av byggande i vatten. Då det vid vattenregleringsföretag är vanligt att flera intressenter samverkar till gemensamt gagn, har dessa företag utbrutits till gemensam behandling i 3 kap., varvid huvudvikten lagts vid de bestämmelser, som reglerar det inbördes förhållandet mellan regleringsintressenterna. Såvitt angår förhållandet till motstående intressen är däremot stadgandena i 2 kap. om byggande i vatten i huvudsak tillämpliga. För att vattenreglering skall omfattas av stadgandena i 3 kap. förutsättes, att regleringen såsom åtminstone ett av sina ändamål har att åstadkomma bättre utnyttjande av vattenkraft.

Vattenregleringar med tvångsdelaktighet behandlas i 1—25 §§ och regleringar utan tvångsdelaktighet i 26—28 §§.

I 2 § stadgas viss avvikelser i lindrande riktning från *tillåtlighetsreglerna* i 2:3, när med regleringsföretaget åsyftas båtnad även ur torrläggningssynpunkt.

I *regleringssamfällighetens omfattning* vid tvångsdelaktighet ingår enligt 3 § alla strömfäll, för vilka regleringen medför båtnad, samt all den mark, som genom företaget vinner stadigvarande torrläggning. Kretsen

av dessa strömfall och fastigheter avgöres med för framtiden bindande verkan av vattendomstolen, då tillstånd meddelas till företaget. Vid kostnadsfördelning gäller i princip att varje delägare skall bidra i mån av den båtnad, som beredes hans mark eller strömfall.

Bestämmelser om *sättet för utförande av vattenreglering* upptages i 7 §. Lagrummet innebär att man i första hand skall beakta det intresse, för vars tillgodoseende företaget kommer till stånd. En avvägning bör dock även ske med hänsyn till samtliga på frågan inverkan omständigheter, såsom vattenområdets lämplighet för det ena eller andra ändamålet samt sociala och ekonomiska faktorer. Vid jämkning mellan olika intressen skall även beaktas att företaget ur allmän och enskild synpunkt blir till största gagn.

Beträffande *rättsverkningarna* av ett lagakraftvunnet tillstånd till vattenreglering innehåller 11 § fjärde stycket regler som med ett par avvikelser väsentligen motsvarar tidigare berörda stadganden i 2: 22—24.

I 11 § femte stycket hänvisas i fråga om *Konungens prövningsrätt* till 4 kap. Enligt 4: 13 äger Konungen alltid prövningsrätt, då det gäller reglering av avrinningen ur någon av landets sex största sjöar. Beträffande annan vattenreglering föreligger sådan prövningsrätt för den händelse regleringens inverkan på avrinningen är av synnerlig omfattning samt Konungen gör förbehåll om prövning. I 4: 14—15 meddelas bestämmelser om skyldighet för strömfallsägare att utgiva årlig *regleringsavgift* då båtnaden i vattenkraftsavsande genom regleringen är av viss storlek. Avgiftens storlek bestämes för varje särskilt strömfall, och domstolens avgörande gäller för 20 år i sänder. Influtna avgifter skall användas till minskande av eller gottgörelse för skada eller olägenhet, för vilken ersättning icke blivit bestämd av vattendomstolen, samt vidare för att tillgodose annat ändamål beträffande den bygd, som beröres av företaget, såsom jordbrukets främjande eller beredande av tillgång till elektrisk kraft. Enligt 4: 16 kan *nyprövning* av villkoren för dylikt regleringsföretag ske efter 55 år på samma sätt som beträffande större kraftverk.

Med 12 § inleds de stadganden om *regleringssamfällighetens organisation*, som avser skötseln av regleringsintressenternas gemensamma angelägenheter med avseende å företaget samt deras förhållande till tredje man. Av innehållet i dessa bestämmelser må här blott nämnas, att stadgar för samfälligheten skall godkännas av länsstyrelsen, att Konungen enligt 16 §, när det provas nödigt för att tillgodose allmänt väl, äger utse en ledamot i styrelsen för vattenregleringsföretag samt att talan mot samfällighetens beslut kan föras efter stämning till allmän underrätt.

De härpå följande 26—28 §§ innehåller bestämmelser om *vattenreglering utan tvångsdelaktighet*.

Utgöres sökandena av flera strömfallsägare eller minst en strömfalls-

ägare och minst en ägare av mark tillämpas i huvudsak stadgandena om vattenreglering med tvångsdelaktighet. Detsamma gäller när andra intressenter senare förenar sig med sökanden om företaget. Härom stadgas i 26 § andra stycket och 27 §.

Begäres reglering huvudsakligen till förmån för allmän farled eller allmän flottled eller uteslutande för torrläggning av mark tillämpas enligt 26 § tredje stycket de vanliga reglerna rörande dylika företag, d. v. s. 5, 6 och 7 kap.

För sådana vattenregleringsföretag utan tvångsdelaktighet vilka ej har flera än två deltagare medges i 28 § möjlighet för Konungen att utse övervakare för företaget.

Allmän farled

Om allmän farled finns bestämmelser i 5 kap.

Där Konungen enligt 3 § beslutat om *inrättande av allmän farled* medför detta såsom framgår av 4 § skyldighet för sakägare att avstå eller upplåta vatten eller annan egendom som behöver disponeras för ändamålet samt att tåla skada eller intrång som eljest vållas av företaget.

Genom hänvisning i 5 § till olika stadganden i 2 kap. blir reglerna om byggande i vatten i huvudsak tillämpliga även å allmän farled.

Samma regler som för inrättande av allmän farled gäller enligt 7 § vid *utvidgning eller förbättring av allmän farled*, då det föreligger sannolika skäl att allmän eller enskild rätt förnärmas därigenom, samt vid behov av nya eller ändrade *föreskrifter rörande hushållningen med vattnet* till förebyggande eller minskande av skada.

Allmän flottled

Stadganden om allmän flottled återfinns i 6 kap.

Om *inrättande av allmän flottled*, då för detta erfordras väsentlig ändring av vattenförhållandena eller vissa särskilt angivna allmänna intressen är i fara, bestämmer enligt 3 § Konungen efter framställning av vattendomsstolen. Erfordras särskilda bestämmelser om vattenhushållningen stadgas i 4 § att jämkning såvitt möjligt skall ske mellan stridiga intressen. Den vars rätt beröres av anläggning eller annan åtgärd för flottleds inrättande är pliktig att mot ersättning tåla skada och intrång som vållas därigenom.

Vattendomsstolen kan enligt 5 § föreskriva *begränsning av flottningen* till viss tid av dygnet eller veckan med rätt för de flottande att därunder nyttja allt det vatten, som skolat tillkomma flottningen under hela dygnet eller veckan.

I 8 § ges såvitt gäller arbete för inrättande av allmän flottled hänvisning till vissa bestämmelser i 2 kap. om byggande i vatten, bl. a. 8 § första stycket, 11 § första stycket samt 12 och 13 §§.

Om genom anläggningar eller åtgärder för flottleden eller i följd av flott-

ningen avsevärt men tillskyndas fisket kan de flottande enligt 9 § förpliktas erlägga årlig avgift till fiskets bevarande i vattenområdet.

I 16 § finns en allmän regel om rättskraften av beslut om inrättande av allmän flottled, och 17 § innehåller en bestämmelse att då vidtagen anordning eller föreskrift om vattenhushållning visat sig otillräcklig eller mindre tjänlig talan må föras vid vattendomstolen om sådana nya föreskrifter som utan att oskäligt betunga flottningen må påkallas.

Torrläggning av mark

Bestämmelser om torrläggning av mark upptages i 7 kap.

I fråga om *dikning* gäller 1—36 §§.

Rätten att utföra dikning är i princip icke inskränkt av annan bestämmelse än 35 §, enligt vilken regler om vattenavledning, d. v. s. senare bestämmelser i 7 kap., skall gälla för det fall att vid avdikning av vattendränkta mark detta kan vålla märkbar inverkan å vattenförhållandena i vattensamling.

Det åligger emellertid enligt 3 § den dikande att avhjälpa olägenhet som vållas av dikning å nedanförliggande mark genom dikning å denna mark eller, om kostnaden härför skulle avsevärt överstiga det belopp, vartill olägenheten kan skattas, att i stället ersätta skadan.

Rätt att ansluta sig till dikningsföretag föreligger såvida det är förenligt med dikningens ändamål och hinder ej möter till följd av markens beskaffenhet eller läge eller av att kostnaderna skulle oskäligt ökas. Den som har båtnad av dikning är skyldig att delta i företaget. Därom och om samfällighet för dikning innehåller 20—32 §§ vissa regler.

Före påbörjande av varje företag av betydelse måste som framgår av 36 § förhandsbesked inhämtas under vilka villkor arbetet må bedrivas. Villkor varom här är fråga kan t. ex. innefatta föreskrifter var och hur dikning skall göras med hänsyn till vattenmängd, jordens sättning och andra förhållanden, varom bestämmelse ges i 10: 62.

Om vattenavledning, varmed förstås sänkning eller uttappning av sjö eller annan vattensamling, fördjupande eller annan dylik åtgärd i vattendrag eller annan avledning av vatten, allt under förutsättning att det sker i syfte att torrlägga mark, stadgas i 37—48 §§. Samma regler länder jämväl till efterrättelse i fråga om åtgärd för reglering av vattnets avrinning eller införande av nya eller ändrade bestämmelser rörande vattenhushållningen vid befintlig byggnad i vatten, såframt åtgärden huvudsakligen avser torrläggning och 3 kap. ej är tillämpligt.

Beträffande tillåtligheten av att ändra vattenförhållanden gäller enligt 38 § att sådan förändring icke må vidtas, med mindre nyttan därav överstiger skada och intrång som detta medför å annan egendom. Skada och intrång å tillgång av vattenkraft avsedd för nyttjande i anläggning som åtminstone är under byggnad, å fiskeverk, bevaltningsanstalt eller annan

därmed jämställd byggnad för uttagande av vattenkraft skall beräknas två gånger.

I nära överensstämmelse med stadgandena i 2:3 andra och tredje styckena innehåller 39 § ytterligare begränsning av rätten till vattenavledning, såvitt härigenom kan uppkomma fara för vissa uppräknade allmänna intressen av större betydelse.

Enligt hänvisning i 41 § blir reglerna i 2 kap. huvudsakligen att tillämpa jämväl å vattenavledningsföretag.

Vill någon utföra vattenavledning och föreligger sannolika skäl att därigenom allmän eller enskild rätt förnärmas eller skall två eller flera med skilda andelar taga del i företaget, skall såsom stadgas i 45 § innan arbetet påbörjas *förhandsbesked* inhämtas.

Om *Konungens prövningsrätt* i avseende å de sex största sjöarna samt i fråga om företag, varigenom vattenförhållandena väsentligt förändras, gäller enligt 46 § i stort sett detsamma som stadgas i 4:13.

Angående *invalning* finns stadganden i 49—55 §§. För sådant företag gäller beträffande samordning av olika motstående intressen väsentligen detsamma som rörande vattenavledning.

Gemensamma bestämmelser i 56—66 §§ avslutar kapitlet. För *oförutsedd skada eller intrång* kan ersättningsanspråk framställas inom fem eller i vissa fall tolv år från det företaget skulle ha fullbordats. Är skada eller intrång av betydenhet kan talan om ändrade föreskrifter föras inom samma tid. De ändrade föreskrifterna får dock icke förnärma tredje mans rätt eller för företaget medföra väsentlig olägenhet (57 §). För företag med flera deltagare än två skall finnas särskild styrelse och gäller även i övrigt i stort sett samma bestämmelser som för vattenregleringssamfälligheter (61—66 §§).

Avloppsvatten

Avledning av avloppsvatten regleras av bestämmelserna i 8 kap. Dessa har år 1956 i flera hänseenden skärpts i förhållande till vad som förut gällde.

Vad angår *kloakvatten* skall ledning för sådant vatten enligt 3 § inrättas så, att ändamålet må utan oskälig kostnad vinnas med minsta intrång och olägenhet för annan. Samma princip skall såsom stadgats i 25 § gälla jämväl i fråga om åtgärd för att motverka förorening genom kloakvatten, innan det utsläpps i vattendrag.

I 23 § stadgas skyldighet för den som avleder kloakvatten till vattendrag att vidtaga de åtgärder för att motverka förorening, som kan anses påkallade ur allmän eller enskild synpunkt. För bl. a. kloakvatten med avlopp för vattenklosett gäller att sådant vatten ej får avledas obehandlat, om det icke uppenbarligen kan ske utan olägenhet.

Om ändrade bestämmelser rörande vattenhushållningen som krävs för att

motverka förorening genom kloakvatten upptar 26 § ett stadgande, att 2 kap. med undantag av 3 § första stycket skall lända till efterrättelse.

För kloakvattenförorening av betydenhet skall enligt 30 § ersättning utges, om ej olägenheten med hänsyn till ortens förhållanden skäligen bör tålas.

Nyssberörda regel i 3 § gäller i enlighet med 31 § även *industriellt avloppsvatten*.

I 32 § förbjudes avledande av industriellt avloppsvatten på sådant sätt, att genom förorening av vattenområde ur allmän eller enskild synpunkt uppkommer olägenhet av någon betydelse. För föroreningens förebyggande krävs dock icke åtgärder som ej skäligen kan fordras.

Skulle fiskerinäring av större betydenhet lida väsentligt förfång eller eljest allmänna intressen förnärmas i avsevärd mån får industriellt avloppsvatten utsläppas endast om Konungen efter hemställan av vattendomstolen med hänsyn till inrättningens betydelse ur allmän synpunkt finner hinder ej möta.

Kan utsläppande av industriellt avloppsvatten antagas medföra avsevärt men för fiske må ägaren av fabriken enligt 34 § förpliktas erlagga årlig fiskeavgift å 50—10 000 kronor.

Konungen må enligt 37 §, där det ur naturskyddssynpunkt finnes vara av särskild betydelse, förbjuda all förorening genom industriellt avloppsvatten. Har inrättning anlagts innan förbud meddelats kan förorenandet blott förbjudas såvida innehavaren icke lider oskäligt intrång.

Återstående §§ i 8 kap. innehåller *gemensamma bestämmelser*.

I 38 § ges Konungen möjlighet att innan fråga om åtgärder till motverkande av vattenförorening blivit prövad förbjuda utsläpp i visst vattenområde av kloakvatten eller industriellt avloppsvatten.

En allmän *rättskraftsregel* med hänvisning till vissa undantag i andra bestämmelser finns i 39 §.

I 40 § föreskrives att *villkoren för utsläppande* av kloakvatten eller industriellt avloppsvatten må kunna ändras av vattendomstolen, efter det tio år förflutit från det beslut om sådana villkor vunnit laga kraft eller när eljest väsentligt ändrade förhållanden inträtt. Vållas betydande olägenhet genom vattnets utsläppande, som icke förutsetts vid beslutets meddelande, må vattendomstolen också meddela ändrade föreskrifter. Även länsstyrelsen kan, när särskilda omständigheter föreligger, meddela föreskrifter som för- anleds därav.

I samband med ändrade föreskrifter kan enligt 41 § även meddelas ändrade ersättningsbestämmelser beträffande skada eller intrång av förorening.

En i allt väsentligt överensslämnande motsvarighet till bestämmelsen i 2: 24 angående oförutsedda skador upptages i 42 §.

Om uppdelning av kostnaden för åtgärder enligt 8 kap. mellan flera samhällen eller fastigheter då företag är gemensamt handlar 46—47 §§.

Gemensam styrelse skall enligt 48 § utses i fråga om företag som är gemensamt för flera än två fastigheter. Jämväl i övrigt gäller som framgår av 48—53 §§ för dylik samfällighet i stort sett samma föreskrifter som för vattenregleringsföretag enligt 3 kap.

Fr. o. m. år 1957 gäller *KK den 30 november 1956 om förprovning rörande åtgärder till motverkande av vattenförorening m. m.* Enligt denna författning råder förbud mot anläggande av vissa slag av fabriker och inrättningar, som släpper ut industriellt avloppsvatten, innan frågan om erforderliga åtgärder för att motverka vattenförorening blivit prövad enligt vattenlagen. Beträffande vissa andra slag av fabriker stadgas att de ej må anläggas utan dessförinnan skedd anmälan hos statens vatteninspektion. Särskilda bestämmelser gäller för ökad tillförsel av avloppsvatten från dessa företag eller ändring av vattnets sammansättning. Även anläggande av större kloakledning skall anmälas hos vatteninspektionen liksom också utsläppande av avloppsvatten i vattenområde under särskilt angivna förhållanden.

Ersättningsregler

Reglerna om ersättning till enskild person är sammanfattade i 9 kap. Efter en inledande avdelning, som upptar vissa regler om ersättningsskyldighet i allmänhet (1—12 §§), behandlas i särskilda avdelningar ersättning medelst kraftöverföring (13—45 §§), ersättning medelst tillhandahållande av vatten (46 §) och ersättning i penningar (47—53 §§). Kapitlet innehåller därutöver åtskilliga andra bestämmelser.

I 47 § fastslås som huvudregel att ersättning i penningar skall bestämmas att utgå på en gång. Skadeersättning till följd av allmän flottled eller förorening genom avloppsvatten får dock fastställas att utgå i årlig avgift, när skälig anledning förekommer. Vid ersättning i årlig avgäld finns möjlighet att, när nya förhållanden inträtt, ändra förut meddelat beslut rörande ersättningen och sättet för dess utgående.

Enligt 48 § skall ersättningen i penningar i vissa fall beräknas till fulla värdet och hälften därutöver. Detta gäller bl. a. ersättning för tillgodogjord vattenkraft, för mark som avstås med äganderätt, för markskada till följd av ändring i vattenståndsförhållanden samt för fiske och skada å fiske.

Domstolsförfarandet m. m.

Bestämmelser om domstolar och rättegång i vattenmål återfinns i 11 kap. Av reglerna i detta kap. skall här endast redogöras för följande.

I 27 § 6 mom. lämnas vissa föreskrifter för *förberedande av större vattenbyggnadsföretag*. Syftet med bestämmelserna är att möjliggöra, att planeringen av sådana vattenkrafts- och vattenregleringsföretag, som i bety-

dande grad ingriper i en bygds förhållanden, äger rum i samråd och samarbete med ortsmyndigheter och representanter i övrigt för de intressen som kan beröras. Därjämte gäller att Konungen äger meddela bestämmelser om skyldighet för den som vill utföra företag enligt vattenlagen att vidtaga åtgärder av detta slag.

Bestämmelser har meddelats i *kungörelse den 24 april 1953 angående förberedelse av vissa företag enligt vattenlagen*. Kungörelsen avser större vattenkrafts- och vattenregleringsföretag och föreskriver bl. a. Innan närmare undersökningar för utrönande av ett företags verkningar må äga rum i vattenområdet eller på angränsande mark — såvitt möjligt i god tid dessförinnan — skall företagaren underrätta länsstyrelsen och kammarkollegiet. Företagaren har sedermera att gå dessa myndigheter till handa med alla de upplysningar, som erfordras för bedömande av företagets huvudsakliga verkningar. Så snart de tekniska förutsättningarna för det planerade företaget blivit i huvudsak klarlagda, skall tillfälle beredas kommunala organ samt myndigheter och sammanslutningar i övrigt, vilka har till uppgift att bevaka av företaget berörda allmänna intressen, att framföra önskemål och eljest överlägga med företagaren rörande den huvudsakliga planläggningen av företaget samt frågan om vilka åtgärder till förebyggande eller minskande av skada eller olägenhet för mera betydande allmänna intressen som bör vidtagas. Företagaren bör såvitt möjligt inhämta upplysning om vilka övriga större företag som förbereds eller eljest kan antagas komma i fråga för utförande i vattendraget. Samråd bör även äga rum med företrädarna för de till vattendraget knutna viktigare intressena i syfte att främja en från allmän synpunkt ändamålsenlig planering av olika åtgärder för utnyttjande av vattendraget. Vidare skall företagaren medverka till att erforderliga upplysningar om företaget lämnas Ortsbefolkningen. Där så befinnes lämpligt skall särskilda sammanträden för detta ändamål anordnas genom länsstyrelsens försorg. — Innan kungörelsen utfärdades gällde inga särskilda bestämmelser om förberedelse av vattenbyggnadsföretag. Regelmässigt förberedde företagaren ett sådant praktiskt taget på egen hand.

Enligt 62—64 §§ skall domstol vid medgivande till ett kraftverks- eller regleringsföretag ge *noggranna bestämmelser i domen* om byggnadens läge och konstruktion, om den ersättning som skall utgå samt om de villkor i övrigt, som må vara behövliga för tillgodoseende av allmän och enskild rätt. Med dessa bestämmelser har åsyftats, att alla i ett vattenmål förekommande frågor skall avgöras samtidigt och att avgörandena skall föreligga, innan vattendomstolens medgivande att bygga i vatten tages i anspråk. Från denna ordning har emellertid visst avsteg gjorts genom bestämmelser om *deldom* i 66 §. Enligt detta lagrum må vattendomstolen, när ett företags snara genomförande är angeläget eller eljest synnerliga skäl prövas

2 — Bihang till riksdagens protokoll 1957. 9 saml. 3 avd. Nr 25

föreligga, till särskilt avgörande upptaga frågan om företagens tillåtlighet samt, om företaget finnes tillåtligt, medge tillstånd till erforderliga arbeten. Vid meddelande av tillstånd äger vattendomstolen vidare, om verkningarna av företaget i visst hänseende icke kan förutses med erforderlig säkerhet, i avbidan på erfarenhetens rön uppskjuta frågan om de föreskrifter, som i denna del erfordras angående ersättning eller annat. Meddelas dylikt uppskov skall vattendomstolen fastställa sådana provisoriska bestämmelser om ersättning eller om åtgärder till skydd för skadelidande, som kan finnas påkallade. Avgörandet av målet i den uppskjutna delen skall äga rum så snart ske kan.

Tidigare behandling av hithörande frågor

I ett den 5 maj 1951 till chefen för jordbruksdepartementet avgivet betänkande angående åtgärder för åstadkommande av önskvärt samarbete mellan fiske- och kraftintressena samt för bevarande av de svenska laxbestånden m. m. (tryckt såsom Svenska vattenkraftföreningens publikation 423 1951: 8), framhöll *vandringsfiskutredningen*, att landets elkraftsbehov inom överskådlig framtid liksom hittills till allra största delen måste tillgodoses med vattenkraft trots de skador, som därigenom kunde åsamkas fisket. Utredningen föreslog att för varje vattendrag av betydelse för laxfisket skulle utarbetas en plan, innehållande dels en redogörelse för verkställda och väntade ingrepp i vattendraget, såsom överbyggnader, vattenregleringar och vattenföroreningar, samt för verkningarna ur fiskesynpunkt av dessa ingrepp, dels ock uppgifter om erforderliga kompensationsåtgärder under olika utbyggnadsstadier och om beräknade kostnader för dessa åtgärder. För att medverka vid utarbetandet av sådana *älvplaner* och vid tillämpningen av dem borde enligt samma förslag skapas samarbetsorgan, vari skulle ingå representanter för såväl fiskeintresset som kraftintresset och de övriga intressen — exempelvis flottningen — för vilka vattendragen utnyttjas till men för fisket.

År 1954 genomfördes vissa ändringar i vattenlagen för att bereda fisket ökat skydd gentemot vattenkrafts-, vattenreglerings- och flottningsintressena. Den viktigaste ändringen var att rättskraften hos beslut rörande åtgärder till fiskets skydd begränsades. Tredje lagutskottet uttalade i sitt utlåtande, nr 2, i anledning av propositionen om lagändring bl. a., att reglerna i 2 kap. 3 § vattenlagen syntes vara väl avvägda och gjorde det möjligt att vid tillståndsprövningen skäligen beakta fiskets intressen, men underströk vikten av att sådan hänsyn verkligen också togs vid lagrummets tillämpning. Fortsättningsvis anförde utskottet:

Vid uppskattningen av den skada byggande i vatten kan väntas förorsaka fisket synes icke alltid tillräcklig hänsyn ha tagits till skadeverkningarna

på det av fiskbeståndet i vattendraget beroende kust- och havsfisket. I detta sammanhang kan ifrågasättas, om icke på något sätt skydd borde beredas för några laxförande vattendrag, särskilt i sådana fall, där den uttagbara vattenkraften är av mindre betydelse för landets kraftförsörjning i dess helhet.

I övrigt får utskottet hänvisa till utlåtandet.

Med anledning av motioner vid samma års riksdag I: 364, I: 365 och II: 17, som behandlade skydd av fiske mot olika kraftverksprojekt, främst i Mörrumsån i Blekinge, gjorde tredje lagutskottet i sitt utlåtande, nr 34, uttalanden som gick ut på att utskottet ansåg de motionsvis framförda önskemålen i stort sett kunna tillgodoses inom lagstiftningens ram.

Vid samma riksdag framfördes i likalydande motionerna I: 232 och II: 306, såvitt nu är i fråga, yrkande om att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om förslag snarast möjligt om ändring och komplettering av vattenlagen i sådan riktning att

»b) vid utarbetandet av hushållsplaner i samband med vattenreglering eller vattenavledning resp. invallning dessa hushållsplaner prövas med hänsyn till vattenföringen inom hela det därav berörda nederbördsområdet, varvid särskild hänsyn bör tagas till att starka variationer med korta tidsintervaller undvikas;

c) vid dikning, torrläggning av mark och vattenavledning dessa bedömas icke enbart till nyttan och skadan utan även med hänsyn till relationen mellan nederbördsområdets storlek och där inom befintliga sjöar, som kunna verka utjämnande på vattenföringen».

Av yttranden över motionerna må här ur tredje lagutskottets utlåtande, nr 33, intagas följande:

Vattenöverdomstolen uttalar, att utformningen av lämpliga vattenhushållningsbestämmelser är av grundläggande betydelse och att därvid utredning om nederbördsområdets storlek m. m. är erforderlig, men framhåller, att sådan utredning regelmässigt torde föreligga i mål angående vattenreglering. Enligt vattenöverdomstolens uppfattning föreligger icke anledning att i förevarande frågor komplettera lagstiftningen.

Kammarkollegiet finner det icke påkallat att införa något särskilt stadgande i syfte att skärpa synemännens och vattendomstolarnas skyldighet att vid utarbetande och prövning av regleringsbestämmelser taga hänsyn till vattenföringen inom hela det berörda vattendraget samt anför i övrigt beträffande motionärernas yrkande i punkten b):

Med föreslagna åtgärder avser motionärerna bland annat att motverka sådana översvänningskatastrofer som den, vilken år 1951 inträffade vid Emåns nedre del och som enligt motionärerna skulle ha mildrats, om tömningen av magasinen i Emåns övre lopp uppskjulits någon vecka. Beträffande denna översvämning vill kollegiet anmärka, att högvattnet i Emån

våren i fråga var exceptionellt högt och att tappningarna torde ha företagits enligt gällande regleringsbestämmelser för att förhindra katastrofala verkningar av högvattnet i Emådalsens övre del, vilka ändock till en viss grad inträffade. I dylika katastrofsituationer torde avvägningen endast gälla vilka skador, som skall mildras. Att helt undvika dem, är ej möjligt.

I övrigt vill kollegiet framhålla, att variationerna i vattenföringen i ett vattendrag minskas, i den mån långtidsregleringar genomföres, till dess man nått fram till en utjämnad vattenföring. Målet för regleringarna sättes dock numera till att vattenföringen genom olika långtids- och korttidsregleringar så vitt möjligt är under kontroll, så att vattenframsläppningen, utöver den som erfordras för tillgodoseende av motstående allmänna och enskilda intressen, anpassas efter kraftproduktionens behov.

— — — — —

Kollegiet anser däremot att vad motionärerna anfört i punkten c) borde kunna ge anledning till en förutsättningslös undersökning av vattenavledningarnas allmänna inverknings i olika hänseenden och yttrar vidare här om bland annat:

— — — — —

Det av motionärerna påpekade behovet av samordning och gemensam planläggning av diknings- och vattenavledningsföretag i ett vattendrag är påtagligt.

Kollegiet håller före, att tiden nu kan vara mogen att till övervägande upptaga frågan, om den av ålder bestående, praktiskt taget obegränsade rätten till dikning bör fortbestå även under nuvarande förhållanden. Dikningens och vattenavledningens återverknings på olika allmänna intressen är emellertid icke klarlagda och i första hand synes erforderligt att problemen upptages till behandling i en allsidig, på vetenskapliga grunder fotad undersökning. En sådan undersökning blir enligt sakens natur ett omfattande och tidskrävande företag och resultatet kan ej anteciperas. Det förefaller därför icke möjligt att för närvarande företaga en utredning om lagstiftningsåtgärder i det av motionärerna under ifrågasvarande punkt upptagna ämnet.

Lantbruksstyrelsen förklarar sig intet ha att erinra mot bifall till de i motionerna föreslagna åtgärderna i vad avser punkterna b och c med följande motivering:

— — — — —

I viss mån torde även de tid efter annan tillkommande dikningsföretag, varigenom vattenflödena hastigare ledes till vattensystemet i fråga, bidra till att vattenavbördningen vid flöden blivit större än som kunnat förutses. Det är nämligen vid handläggningen av dylika förrättningar i regel icke möjligt att beräkna varje särskilt dikningsföretags inflytande på avbördningen i huvudsystemet eller att uppskatta de skador, som drabbar nedanför liggande mark. Den samlade effekten av dylika små dikningsföretag kan dock otvivelaktigt i vissa fall bidra till skador på nedanför liggande mark — skador som stundom kan bli betydande. Ur ekonomisk synpunkt och med hänsyn till den begränsade personal, som står till buds, är det icke heller möjligt att företaga en undersökning av eller uppgöra en generalplan avseende alla vattenbyggnadsfrågor inom varje särskilt vattensystem. Att vissa olägenheter genom de nu påtalade förhållandena härigenom kan

uppstå är emellertid med nuvarande ordning ofrånkomligt. Styrelsen har med hänsyn till vad nu anförts intet att erinra mot att en utredning rörande åtgärder till förebyggande av dylika skador kommer till stånd.

Svenska vattenkraftföreningen, som icke finner anledning att avgiva yttrande beträffande punkten c, anser att, då vattenlagen redan nu innehåller sådana bestämmelser om vattenhushållning att motionärernas önskemål i fråga om punkten b kan tillgodoses och vattendomstolen har möjlighet att meddela särskilda, mera detaljerade föreskrifter, någon lagändring i ifrågavarande hänseende icke är erforderlig.

Svenska naturskyddsföreningen är däremot positivt inställd till motionärernas förslag i förevarande båda punkter. Föreningen uttalar till en början följande allmänna synpunkter:

Föreningen delar den uppfattningen, att vattenfrågorna bör bli föremål för en bättre samordning inom nederbördsområdena och underkastade en verklig planering ur hela bygdens synpunkt enligt de principer som gäller för region- och generalplaners upprättande. En sådan omläggning är emellertid mycket ingripande och det kan måhända vara ovisst om ett nytt organ för ändamålet skulle komma att ge ett bättre skydd mot olyckliga åtgärder än den nuvarande domstolsprövningen erbjuder. Det måste dock fastslås, att det i Sverige tillämpade systemet, enligt vilket det allmännas organ får finna sig i att successivt pröva olika företagares ansökningar utan att kunna nämnvärt påverka ordningsföljden eller företrädet mellan olika intressen, är föråldrat.

Även om en verklig planläggning av vad som ur alla synpunkter bör anses tillåtligt och lämpligt för ett nederbördsområde icke från början ägt rum, är det av ett betydande intresse att — såsom motionärerna antyder — en gemensam förvaltning kommer till stånd för varje nederbördsområde eller lämplig del därav. I längden kan de olika intressenterna på många håll icke samsas utan en styrelse som har överblick av det hela och kan ge direktiv åt olika håll. Även en sådan mera begränsad samordning kräver avsevärda modifikationer i gällande bestämmelser och beslut. Självfallet är det också av stor betydelse, att intressenterna icke utsättes för godtycklig behandling.

Utskottet uttalade i sitt berörda utlåtande för egen del följande:

I samband med att tillstånd meddelas till byggande i vatten eller till vattenreglering fastställer vattendomstolen regelmässigt föreskrifter om vattenhållningen med vattnet. Därvid har domstolen givetvis att beakta alla verkningar av bestämmelserna såväl uppströms som nedströms anläggningarna. Något behov att ändra eller komplettera den vid denna bedömning tillämpliga lagstiftningen synes icke föreligga.

Efter att ha berört remissyttrandena och vandringsfiskutredningens förslag om älvsplaner för fisket fortsatte utskottet:

Enligt vad utskottet under hand erfarit har även vattenvårdskommittén, som tillsattes 1953 för att verkställa utredning angående åtgärder till motverkande av vattenföroreningar, i enlighet med sina direktiv till övervägande upptagit frågan om bildande av sammanslutningar, vilka skulle ha till upp-

gift att beträffande visst vattendrag eller vattenområde planlägga, samordna och utföra åtgärder för rening. Då det sålunda ur skilda synpunkter visat sig föreligga behov av samordnande organ för vattendrag, vilka utnyttjas för olika ändamål, vore det enligt utskottets mening önskvärt, att vattenvårdskommittén under sitt fortsatta arbete undersökte möjligheterna att skapa organ med de vidgade uppgifter, som ovan antytts. Detta synes så mycket naturligare som nära nog varje vattenbyggnads- eller torrlägningsföretag torde ha betydelse för samtliga till berörda vattendrag knutna intressen. För att dessa organ skall kunna fullgöra sin uppgift med avseende å planering av torrlägningsföretagen torde emellertid — såsom kammarkollegiet anfört i yttrande över motionerna — sådana företags återverkningar i skilda hänseenden böra klarläggas genom en allsidig, på vetenskapliga grunder fotad undersökning. Utskottet vill därför för närvarande i fråga om motionärernas nu avhandlade yrkanden begränsa sig till att förorda att en sådan undersökning kommer till stånd.

I samband med vissa år 1956 genomförda *skärpningar av reglerna i 8 kap. vattenlagen* om de förutsättningar, under vilka avloppsvatten får utsläppas i vattenområde, anförde tredje lagutskottet i utlåtande nr 27 bl. a.:

Utskottet vill understryka, att det är av vikt, att redan i samband med tillsynsorganisationens utformning riktlinjerna för vattenvårdens bedrivande i fortsättningen klargöres. Det må i detta sammanhang framhållas, att det icke torde vara möjligt att skydda alla sjöar och andra vattendrag så, att deras vatten på en och samma gång kan användas för ytvattentäkt, bad och fiske o. s. v. Det är därför nödvändigt, att verksamheten inriktas på en planmässig inventering på lång sikt av samtliga ytvattentillgångar, varigenom dessa på ett förnuftigt sätt kan uppdelas för användning för olika ändamål.

Den planmässighet inom vattenvården, som sålunda bör eftersträvas, kommer synbarligen att i viss utsträckning kunna tillgodoses inom ramen för de vattenvårdsförbund beträffande vilkas utformning vattenvårdskommittén för närvarande är verksam. Utskottet har tidigare i annat sammanhang uttalat sig för sådana samordnande organ för vattendrag, som skall utnyttjas för olika ändamål. Det torde icke vara uteslutet, att vattenlagens i viss mån otidsenliga bestämmelser i samband med denna frågas övervägande kommer att visa sig vara i behov av en viss översyn till åstadkommande av bättre skydd för exempelvis vattentäkter, friluftsbad, turistnäringen och andra allmänna intressen av liknande slag.

Frågan om »*flodförvaltningar*» har upptagits till diskussion i ett av *fiskeristyrelsen* avgivet betänkande om fiskeområde (SOU 1956: 17 s. 77—80). Sedan i betänkandet bl. a. konstaterats att det för genomförande av en enhetlig administration av både fiske och fiskevård i ett helt flodsystem bestämmande organet knappast kunde väljas av delägarna själva utan borde utses av myndighet, anfördes bl. a. följande:

Därjämte lär det svårigen kunna undvikas att man vid övervägande av frågan om flodförvaltning får taga ställning även till andra spørsmål förbundna med utnyttjandet av ett vattendrag, t. ex. sjöregleringar, kraftverksbyggen, vattenavledningar, flottning, föroreningar etc. Härmed har styrelsen

icke tagit ståndpunkt till frågan, huruvida det engelska systemet med en typ av flodförvaltningar (river boards) som ha att utföra en mångfald skiftande uppgifter, ej endast på fiskets och fiskevårdens område, kan passa för svenska förhållanden.

Fiskeristyrelsen slutade med att hemställa, att frågan om »flodförvaltningar» och därmed sammanhängande problem måtte utredas i särskild ordning.

Betänkandet, som varit föremål för remissbehandling, har i denna del rönt instämmande från flera håll, hl. a. kammarkollegiet.

Norrländska vattenkraftutredningen har i ett den 25 september 1957 till chefen för kommunikationsdepartementet avgivet betänkande angående norrländska vattenkraftfrågor behandlat flera av de framställningar om ändringar i vattenlagen, som under senare år framförts motionsvis i riksdagen eller annorledes, bl. a. beträffande reglerna för tillståndsprövning, möjligheterna för allmän bygdekompensation och grunderna för ersättning enligt vattenlagen. Sammanfattningsvis uttalar utredningen efter att ha förklarat att atomkraften näppeligen kan få någon väsentlig betydelse för Sveriges kraftförsörjning under de närmaste tio åren bl. a. följande angående behovet av en jämkning av tillåtlighetsreglerna i 2 kap. 3 § vattenlagen:

Nuvarande regler i 2 kap. 3 § vattenlagen om *prövning av företags tillåtlighet* böra ändras så, att prövningen kan ske allsidigare än vad för närvarande är fallet. Enligt paragrafens första stycke skall varje företag — eventuellt del av företag — bedömas för sig. Utredningen anser, att man vid prövning av ett ifrågasatt företags tillåtlighet bör söka bedöma den nytta, som med hänsyn till rådande utbyggnadsläge i vattendraget kan väntas uppstå. Skulle vid tiden för denna prövning hos domstolen föreligga ansökningar, avseende andra utbyggnadsföretag inom samma vattensystem, bör domstolen kunna taga hänsyn även till dessa. Samtliga företag må då betraktas som en enhet. Planerade företag, om vilka ansökningar ännu icke ingivits till domstolen, böra däremot regelmässigt ej medräknas. Skulle en sökande likväl påfordra, att avseende måtte fästas jämväl vid dylika företag, bör detta icke ske, med mindre sökanden framlagt närmare utredning rörande dessa.

Skyddsbestämmelserna i andra stycket av 2 kap. 3 § böra utvidgas att omfatta dels de trevnads- och skönhetsvärden, som naturen kan erbjuda, dels de indirekta, måhända framför allt ekonomiska, verkningar för en bygd och dess invånare, som ett utbyggnadsföretag kan medföra. I enlighet härmed förordas vissa ändringar av nuvarande lagtext av innebörd att sådant hinder, varom stadgas i lagrummet, skall anses föreligga, därest ett utbyggnadsföretag skulle medföra, att befolkningen finge sina levnadsförhållanden väsentligt försämrade eller att betydande förlust för landskapsbilden eller med hänsyn till naturskyddet i övrigt vore att befara.

I dagens försörjningsläge, som kännetecknas av en hotande kraftbrist, kan det vid prövning av frågor om större företags tillåtlighet inte längre vara huvuduppgiften att göra en avvägning mellan enskilda intressen. Det gäller fastmer att bedöma, huruvida det ifrågasatta företaget är av synner-

lig vikt för kraftförsörjningen. Om så befinnes vara fallet, bör företaget ej uppehållas av alltför omständliga utredningar och beräkningar rörande dess nytto- och skadeverkningar. Till 2 kap. 3 § bör fogas ett nytt stycke med det innehållet, att domstol oberoende av föreskrifterna i första stycket må lämna tillstånd till utbyggnad av strömfall eller genomförande av vattenreglering, om företaget prövas vara av synnerlig vikt för kraftförsörjningen samt om de därmed förenade fördelarna kunna anses i väsentlig grad överstiga uppkommande nackdelar. Försåvitt emellertid bestämmelserna i nuvarande andra stycket skulle befinnas medföra hinder mot ett dylikt företag, bör domstolen vara skyldig att underställa frågan om företagets tillåtelse Konungens prövning.

Vidare förordas bl. a. att huvudpunkterna i fråga om kommande vattenhushållning skall fastställas redan i tillståndsdomen, att regleringsavgifterna skall höjas och omfatta även korttidsregleringar samt avgiftsperioden förkortas till tio år, att sådana avgiftsmedel bör kunna utgå även till andra av ett regleringsföretag berörda trakter än området vid magasinet, att ersättning till sakägare skall kunna utgå jämväl i form av mark, att vattenlagen bör kompletteras med en bestämmelse av innehåll att skadeförebyggande åtgärder bör utföras av sökanden, där så enligt domstolens beprövande skäligen kan ske, samt att det för åstadkommande av en mera tillfredsställande prövning av tillståndsfrågor bör tillkomma en särskild myndighet, gemensam för hela landet, förslagsvis en ny avdelning av vattenöverdomstolen sammansatt av sex personer, varav två jurister, två ingenjörer, en företrädare för naturvård och andra icke-ekonomiska intressen samt en expert på Sveriges energiförsörjning, att handlägga alla frågor om tillstånd till större vattenregleringar och kraftverk.

Yttranden

Behovet av lagstiftning

Kammarkollegiet ifrågasätter om en utredning är behövlig för det uppgivna syftet att undersöka vilka lagstiftningsåtgärder som blir erforderliga för genomförande av en eventuell regleringsplan och redogör i allra största korthet för de möjligheter som f. n. är för handen. Emellertid anför kollegiet fortsättningsvis:

Enligt kollegiets uppfattning skulle åtskilligt stå att vinna genom en samordning av förekommande regleringar och dämningar i ån i gemensamt intresse. Detta skulle förutsätta att ett regleringsföretag bildades. Vattenlagen erbjuder under vissa förutsättningar möjligheten att bilda en regleringsförening mellan dem som ha nytta av och som bära gemensamt bekosta en vattenreglering. Denna möjlighet har utnyttjats och har varit en förutsättning för sjöregleringarna i många av de stora nordsvenska vattendragen. Något motsvarande kan knappast väntas i fråga om vattendrag av Emåns typ. Kollegiet har därför varit inne på tanken att det kunde i vissa fall vara önskvärt att ha tillgång till lagbestämmelser, som tillåte ett statligt initiativ till bildande av en regleringsgemenskap samt en vattendragsadministration,

som kunde genomföra och övervaka ett rationellt utnyttjande av vattentillgången i ett vattensystem. En vattendragsadministration bör i princip bekostas av intressenterna men man kan naturligtvis tänka sig fall, då statsbidrag kunna anses skäligen och rimligen för lösande av uppgifter av allmänt intresse.

Vattenfallsstyrelsen uttalar att samordningsspörsmålen brukat kunna lösas genom samarbete på frivillighetens väg (t. ex. i form av älvkommittéer) samt att i den mån lösningar icke kan åvägabringas på sådan väg möjligheten står öppen att hos vattendomstol begära ändrad vattenhushållning. Styrelsen anför även att en omarbetning av vattenlagen i den av motionären angivna omfattningen skulle innebära ett gigantiskt lagstiftningsarbete.

Lantbruksnämnden i Jönköpings län anför i yttrande, som fogats till länsstyrelsens remissvar, att mycket talar för att i vattenlagen borde inrymmas någon sorts bestämmelse om »generalplanering» för våra vattendrag.

Länsstyrelsen i Kalmar län framhåller, att det i regel ej torde vara möjligt att på frivillighetens väg samordna skilda intressen för att åstadkomma åtgärder till skydd för vattendragen, samt ifrågasätter, om ej tiden nu är mogen att lagstiftningsvägen få fram organ vilka har till uppgift att avgöra alla de frågor, som uppkommer rörande ett vattendrags användning, i stort sett efter förebild av de engelska flodstyrelserna (river boards).

Distriktsingenjören för vatten och avlopp i Kalmar län anför i ett till länsstyrelsens remissvar fogat yttrande, att vissa regleringsåtgärder såsom s. k. 0-reglering samt sjösänkningar, dikningar och torrlägningsföretag kan medföra menliga föroreningssymptom, utan att detta beaktas vid båt-nadsberäkningar, och att en viss precisering i gällande lag kan bli erforderlig för att komma till rätta härmed.

Lunds universitets limnologiska institution förklarar sig dela motionärens uppfattning om behovet av en fullständig omarbetning av vattenlagen, vilken ur vattenvårdens synpunkt blivit otidsenlig.

Svenska naturskyddsföreningen instämmer i motionärens önskemål om en reform av vattenlagstiftningen och erinrar om ett i maj 1955 till justitieministern överlämnat förslag om ändringar av vattenlagen. Vidare understryker föreningen att det är ett oeftergivligt krav, att utnyttjandet av naturtillgångarna sker efter ett allsidigt bedömmande med beaktande av såväl ekonomiska som sociala, kulturella och estetiska faktorer. Föreningen fortsätter:

I det förslag som föreningen ingivit anfördes beträffande förfarandet i stort att för hela landet borde ske en översiktlig bedömning av vad som bör reserveras med hänsyn till turistnäringen och allmänna intressen. Det påpekades särskilt, att naturvetenskapen har behov av att ett antal vattendrag och sjöar bevaras i ursprungligt skick för forskningsändamål. Föreningen föreslog, att varje nederbördsområde borde, där ännu finnes något att göra, underställas vederbörande länsstyrelse.

Behovet av en provinventering

Kammarkollegiet avstyrker bifall till motionen och anför:

Sammanfattningsvis får kollegiet uttala att mot motionärens förslag talar att tillgängliga vetenskapliga och tekniska resurser för närvarande äro hårt anlitade för mera angelägna arbetsuppgifter, att upprättande av en plan för Emån, ehuru av värde för intressenterna, icke kan motiveras av dess nytta för ett eventuellt lagstiftningsarbete samt slutligen att initiativet till och kostnaderna för en regleringsplan för Emån i första hand böra åvila intressenterna själva, låt vara att statsbidrag i någon omfattning kunna bli motiverade.

Kommerskollegium, som bifogat ett yttrande av Smålands och Blekinge handelskammare vari föreslås att vattenvårdskommitténs blivande synpunkter först bör avvaktas, anser det synnerligen värdefullt att få spörsmålen i motionen närmare belysta men ifrågasätter om utredningen bör verkställas nu. Även *länsstyrelsen i Jönköpings län* finner vattenvårdskommitténs förslag böra avvaktas.

Vattenfallsstyrelsen framhåller att värdet av den ifrågasatta provinventeringen icke bör överskattas.

I övrigt ger de till utskottet inkomna yttrandena uttryck för en positiv inställning till förslaget om en provinventering i det av motionärerna angivna syftet.

Sättet för utredningens utförande

Fiskeristyrelsen tillstyrker en utredning inom Emåns nederbördsområde eller inom annat lämpligt flodsystém.

Jönköpings läns hushållningssällskap tillstyrker bifall till en fullständig och allsidig utredning med anlitande av tekniskt, kemiskt och fiskeribiologiskt kunniga personer. På samma linje går *skogsvårdsstyrelsen i länet*, *Kalmar läns norra och södra hushållningssällskap* samt *Svenska naturskyddsföreningen*, vilken föreslår att en utredningsman förordnas att med biträde av experter utföra utredningen, som måste ske skyndsamt och så allsidigt som möjligt.

Länsstyrelsen i Kalmar län anser i likhet med *distriktsingenjören för vatten och avlopp* i länet, att utredningen bör göras av vattenvårdskommittén, och ansluter sig till att undersökningen utföres beträffande Emån, som ger ett typexempel på mångskiftande problem. Däremot understryker *statens lantbruksingenjör* i samma län, att inventeringen bör utföras som en påbyggnad till redan gjorda utredningar och icke bör handhas av vattenvårdskommittén.

Lantbruksnämnden i Jönköpings län är tveksam om just Emån, där förhållandena är särskilt komplicerade, bör väljas eller om kanske icke hellre ett mindre svårbemästrat vattendrag borde föredras. Nämnden ifrågasätter huruvida ej en eventuell utredning borde uppdras åt t. ex. vattenfallsstyrelsen i samråd med lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen och fiskeristyrelsen.

Lunds universitets limnologiska institution förklarar sig icke ha något att erinra mot att Emån, som representerar ett vattendragssystem av den relativt näringsfattiga typen (regional-limnologiskt sett kalcium-kvävefosfor-fattigt område), väljes men anser det minst lika betydelsefullt att åtminstone en representant för vattendragssystem inom ett landområde av den näringsrika typen kommer i fråga.

Utskottet

Motionen syftar till att få till stånd en provinventering av något nederbördsområde för att därigenom uppnå en ingående kännedom om alla de faktorer, som måste beaktas vid bedömande av hur vattnet i ett vattendrag bör utnyttjas. Motionären hemställer att den avsedda undersökningen utföres beträffande Emån, eftersom dess nederbördsområde erbjuder en provkarta på en mångfald vattenproblem. Det är emellertid även motionärens syfte att den kunskap, som vinnes genom en ökad kännedom om vattenproblemen, skall kunna läggas till grund för lagstiftningsåtgärder om en bättre samordning mellan olika intressen vid planering och prövning av vattenhushållningsärenden.

Frågan om hur en rättvis och ändamålsenlig samordning mellan skilda vattenintressen bäst skall ernås är givetvis av den allra största betydelse. Det är också uppenbart att de lösningar på samordningsproblemen, som 1918 års vattenlag och därtill anslutande författningar bjuder, icke kan anses slutgiltiga utan behöver överses tid efter annan för att bringas i överensstämmelse med de av samhället eljest godtagna värderingarna av olika betydelsefulla intressen. Vattenlagen har visserligen sedan den trädde i kraft ändrats några gånger, t. ex. år 1954, då fisket i samordningshänseende fick en bättre ställning, och år 1956, då reglerna om vattenvård i 8 kap. skärptes, men i stort sett ger vattenlagen alltså uttryck för de intresseavvägningar, som låg till grund vid dess tillkomst.

Vad som då främst trädde i förgrunden var behovet av att vattenkraften som energikälla tillvaratogs på ett ändamålsenligt sätt, och detta har även satt sin tydliga prägel på vattenlagens innehåll. I motionen uttalas att vattnets betydelse som energikälla passerat kulmen. Utskottet anser sig icke ha anledning att taga ställning till huruvida så är förhållandet men vill för sin del framhålla att, ehuru atomkraften med visshet inom en nära framtid kommer att väsentligt underlätta möjligheterna till försörjning med elkraft, man dock i detta avseende alltså befinner sig i begynnelsestadiet. Ännu har vi icke kommit dithän, att det finns anledning att genom ändring av vattenlagen väsentligt begränsa vattenkraftsutbyggandet till förmån för andra intressen.

Flera remissinstanser har i förevarande ärende liksom i tidigare liknande sammanhang hävdat, att vattenlagen redan nu innehåller sådana be-

stämmelser om vattenhushållning, att önskemålet, att hushållsplaner skall prövas med hänsyn till vattenföringen inom hela det berörda nederbördsområdet, kan tillgodoses. I princip förhåller det sig även så att det ankommer på vattendomstolen att beakta alla verkningar av hushållningsbestämmelserna såväl uppströms- som nedströms anläggningen.

Å andra sidan synes bland dem som teoretiskt och praktiskt sysslar med dessa frågor föreligga en ganska stark opinion för att härmed sammanhörande lagstiftningsspörsmål behöver utredas. Svenska naturskyddsföreningen har sålunda i framställning till chefen för justitiedepartementet år 1955 föreslagit åtskilliga ändringar i vattenlagen, främst för att tillgodose naturvården men även för att gynna andra intressen av ideell art samt sådana ekonomiska och sociala intressen som exempelvis turistnäringens behov och samhällets önskemål att i en bygd bibehålla en bofast befolkning. Enär möjlighet till en mera radikal omläggning av vattenlagstiftningen ej ansetts föreligga, har föreningen nöjt sig med att blott föreslå viss påbyggnad av den nuvarande lagstiftningen. Föreningen har därvid särskilt starkt understrukit vikten av att vattenlagen utformas så att den i högre grad än som nu är fallet medger en översiktlig planering för ett helt vattendrag. Bl. a. har föreslagits att 2 kap. 3 § vattenlagen skall tillföras ett stadgande om att vid bedömande av allmänna olägenheter hänsyn i görlig mån skall tas jämväl till vad andra företag inom samma och närliggande nederbördsområden förorsakat eller kan komma att förorsaka.

Även Norrländska vattenkraftutredningen har i ett nyligen avgivet betänkande framfört åtskilliga synpunkter på en reform av vattenlagen; i sak överensstämmer dessa delvis med Svenska naturskyddsföreningens. Utredningen framhåller bl. a. att man vid prövning av ett ifrågasatt företags tillåtlighet enligt 2 kap. 3 § första stycket vattenlagen bör söka bedöma den nytta, som med hänsyn till rådande utbyggnadsläge i vattendraget kan väntas uppstå. Den syftar därmed till en ändring i det nuvarande förhållandet att, om ett kraftverk skall byggas, samtidigt som en uppströms belägen sjö regleras för att förbättra vattentillgången vid kraftverket, tillåtligheten av vartdera företaget behandlas för sig. Vidare förordar utredningen en komplettering av bestämmelserna i paragrafens andra stycke dels till skydd för de trevnads- och skönhetsvärden naturen kan erbjuda, dels för att ge bygden och dess innevånare säkerhet mot de ogynnsamma verkningar ett utbyggnadsföretag kan medföra. Till gagn för en hela landet gällande översiktlig planering bör enligt utredningens mening vattenöverdomstolen tillföras en särskild avdelning med främsta uppgift att handlägga alla frågor om tillstånd till större vattenregleringar och kraftverk. Avdelningen skulle ha en särskild företrädare för naturvård och andra icke-ekonomiska intressen samt en expert på Sveriges energiförsörjning.

Svenska naturskyddsföreningens framställning har remissbehandlats och är efter viss kompletterande utredning under övervägande inom justitie-

departementet. Norrländska vattenkraftutredningens betänkande är f. n. föremål för remissbehandling. Utskottet anser sig ha grundad anledning att hoppas på att vattenlagen kommer att överses i de avsnitt dessa förslag behandlar. Fråga är emellertid om det icke vid en dylik översyn kan komma att visa sig önskvärt, att jämväl vattenhushållningens problem i stort tages i betraktande, eventuellt i särskild utredning.

I ett år 1954 av riksdagen godkänt utlåtande, nr 33, över motionerna I: 232 och II: 306, uttalade utskottet — med anledning av att i flera remissyttranden påpekats behovet av en samordning och gemensam planläggning i fråga om samtliga till visst vattensystem knutna intressen — i sin motivering att det vore önskvärt att undersöka möjligheterna att skapa ett organ härför. Utskottet utgick då från att vattenvårdskommittén, som enligt sina direktiv sysslade med frågan om bildande av sammanslutningar med uppgift att beträffande visst vattendrag eller vattenområde samordna åtgärder för rening, vid detta arbete kunde uppta även förevarande spörsmål. Då emellertid nämnda kommitté endast har att behandla vattenvårdens kvalitativa sida, synes det utskottet ligga närmare till hands, att när en utredning finnes böra ske om erforderliga ändringar i hithörande delar av vattenlagen denna i samband med sina allmänna överväganden behandlar frågan om behovet av särskilda vattenhushållningsförbund eller »flodförvaltningar» och möjligheterna att åstadkomma arbetsdugliga dylika samarbetsorgan i detta syfte.

Utskottet kan i anslutning till det nu sagda icke underlåta att peka på en av de svårigheter, som otvivelaktigt möter, att praktiskt genomföra gemensamma vattenhushållningsplaner. Det måhända största hindret härvidlag är att beträffande de flesta av landets större vattensystem redan meddelats så många lagakraftvunna avgöranden, som bl. a. nära berör vattenhushållningen, att utrymmet för en samordnad planering för framtiden kan förefalla ringa. Det finns å andra sidan åtskilliga undantag från den rättskraftsverkan, som eljest tillkommer dessa avgöranden, t. ex. vid oförutsedda skador (2: 24 m. fl.), omprövning av beslut angående anordningar och föreskrifter till skydd för fisket och om fiskeavgift (2: 8 och 10), nyprövning (4: 5 och 16 m. fl.), regleringsavgifter (4: 14), ersättningsbeslut enligt 9 kap. o. s. v. Dessa undantag är dock icke så omfattande att de annat än i begränsad utsträckning medger dispositionsfrihet i en del avseenden.

Fastän det alltså i stort sett är så att undersökningar angående olika företag måste prövas successivt utan att företrädet mellan skilda intressen tillräckligt kan påverkas, synes det ändå vara av stor betydelse att en gemensam förvaltning upprättas för varje vattensystem för sig. Även en sådan mera begränsad samordning torde kräva ändringar av gällande bestämmelser i åtskilliga hänseenden. En vinning skulle t. ex. därvid vara om domstolen finge möjlighet att mera än nu beakta framtida behov för andra intressen än de vid domstolsprövningen aktuella och göra förbehåll för ändrade förhållanden.

När det gäller aktuella lagstiftningsbehov som berör den i motionen väckta frågan vill utskottet jämväl ifrågasätta, huruvida icke reglerna om dikning bör granskas ur den synpunkten, att varje särskilt dikningsföretag för sig väl icke har så stor betydelse, men att den samlade effekten av många små dikningar kan få avsevärda verkningar genom alltför stora växlingar i vattenföringen. — I sitt förut berörda utlåtande (nr 33 år 1954) anförde utskottet bl. a., att för att samarbetsorganen skulle kunna fullgöra sin uppgift med avseende på planering av torrlägningsföretag sådana företags återverkningar i skilda hänseenden borde klarläggas genom en allsidig och på vetenskapliga grunder fotad undersökning. Enligt utskottets hemställan beslöt sedan riksdagen i skrivelse (nr 370) till Kungl. Maj:t att anhålla om en dylik undersökning. Då den begärda undersökningen ännu ej påbörjats, finns enligt utskottets mening skäl att i anledning av förevarande motion överväga om icke det av riksdagen framförda önskemålet bör vidgas att avse en vetenskaplig undersökning av alla de problem, som berörts i den nu föreliggande motionen.

Som utskottet i det föregående utvecklat föreligger en rätt allmän uppfattning om behovet av vissa lagstiftningsåtgärder i syfte att möjliggöra en avvägning eller samordning av de till ett vattensystem knutna intressena. Oavsett huruvida en utredning som finner sig ha anledning att ge sig in på dessa frågor nu kommer till stånd, anser utskottet att det för varje framtida övervägande om lagstiftning rörande samordning eller avvägning mellan skilda intressen i våra vattendrag måste vara av synnerligen stor betydelse att äga tillgång till ett vetenskapligt grundat undersökningsmaterial icke allenast om torrläggningens inverkan utan om följderna för vattenhushållningen i ett nederbördsområde av alla de åtgärder med vattnet som praktiskt kan komma i fråga.

Mot tanken på den av motionären föreslagna undersökningen har kammarkollegiet anmärkt, att tillgängliga vetenskapliga och tekniska resurser f. n. är hårt anlitade för mera angelägna arbetsuppgifter. Utskottet anser emellertid värdet av en dylik undersökning vara så stort, att behövliga personella och ekonomiska resurser torde böra frigöras för ändamålet.

Utskottet kan här endast antyda några av alla de spörsmål, som på detta sätt skulle kunna bli närmare belysta.

Som förut nämnts har någon systematisk undersökning icke utförts angående den sammanlagda verkan på vattenavrinning, vattenståndsvariation, grundvattenförhållanden m. m. av en mångfald smärre dikningsföretag. Betydelsen av utjämnande reservoarer är t. ex. i detta sammanhang av stort intresse. Inflytandet av ändringar i de hydrologiska förhållandena på skogsproduktionen, på näringstillgången för växtligheten och i vissa fall på jordflykten bör undersökas. Verkan av torrlägningsföretag bör vidare prövas även med hänsyn till exempelvis att en förändrad avrinning

kan fördärva möjligheterna för ett samhälle att ordna sin vattenförsörjning eller sin badfråga eller att använda ett vattendrag som recipient för avloppsvatten. Jämväl naturskyddssynpunkter, t. ex. betydelsen för fågellivet, samt allmänna trevnadsvärden bör beaktas. Icke heller möjligheten av eventuella återverkningar på klimatförhållandena bör lämnas åsido.

Vattenregleringars inverkan på olika intressen synes vara värt en ingående utredning. Sådana frågor prövas visserligen i de flesta större vattenmål, varför en rik erfarenhet torde ha vunnits på området. Undersökningen bör emellertid i detta fall avse ett helt vattensystem och kan därför väntas ge ytterligare kunskapsmaterial av stort värde. Det finns åtskilliga möjligheter till intresse motsättningar som här bör övervägas. Jordbrukare vid nedre delen av ett vattendrag kan önska förebygga översvämningar genom att vattnet innehålls vid åns övre lopp, medan jordbrukarna längs övre delen önskar att det överflödiga vattnet genast skall släppas ned. Om större flöden vid rik nederbörd skall kunna uppsamlas i regleringsmagasinen torde det mest överensstämmande med jordbrukarnas önskemål, att dessa är så tömda som möjligt eller är så stora, att de ändå kan mottaga flödena utan alltför avsevärda skadeverkningar kring magasinen. Kraftverken har däremot intresse av en sådan hushållning med vattnet, att det finns vattenreserver i magasinen och att över huvud taget vattenföringen anpassas efter kraftbehovet. Detta kan i sin tur komma i motsättning till sådana intressen som flottning, vattenhygien, fiske, behov under torrperioder av vatten för konstbevattning o. s. v. Spörsmålet huruvida bättre vattenhushållning kan ernås genom ytterligare sjöreglering eller ändrade tappningsbestämmelser bör prövas. Möjligheten att förebygga översvämningar genom invallningsföretag torde böra beaktas under samtidigt hänsynstagande till hur detta i sin tur påverkar vattenframrinningen.

Vid sidan härav behövs en limnologisk fältundersökning för att skapa en säkrare grund för bedömning av hur olika grad av vattenförorening påverkar fisket samt av verkan av skilda slag av föroreningshårdar tillsammans eller var för sig på vattnets beskaffenhet. En rättvis bedömning av de olägenheter, som uppkommer genom förorening med industriellt avloppsvatten, kan därvid sällan grundas på en beräkning av personekvivalenter utan måste i stället ta hänsyn till en rad faktorer, som påverkar såväl vattnets beskaffenhet ur hygienisk synpunkt som den fortsatta utvecklingen av recipientens biologi. Likaväl som avloppsvatten från slakteri i vissa fall kan vara vådligare hygieniskt sett än t. o. m. kloakvatten, kan avloppsvatten från t. ex. fabrik — om än aldrig så estetiskt frånstötande — vara hygieniskt mindre skadligt än vatten från kloakutsläpp. Vattenståndsreglerings-, torrlägnings- och sjösänkingsföretags samt andra liknande ingreppsverkan på föroreningsläget hos olika vattendrag bör prövas. Vidare torde värdet av de olika åtgärder, som kan komma i fråga i syfte att för-

bättra de recipierande vattendragens självreningsförmåga och beskaffenhet i övrigt, böra undersökas. Därvid bör man om möjligt söka vinna kunskap om de biologiska betingelserna för att ytvatten skall kunna mottaga avloppsvatten av olika slag utan att det därigenom blir olämpligt ur vattenhygienisk eller annan synpunkt. Undersökningen torde också böra inriktas på en inventering av alla ifrågakommande ytvattentillgångar inom undersökningsområdet för att ge möjlighet att överblicka hur dessa lämpligen skall kunna uppdelas för olika ändamål.

Vad gäller fisket röner detta inflytande av en hel del olika omständigheter såsom vattenföringens storlek och variationer, vattenförorening, vattenöverbyggnader m. m. Även här är det särskilt betydelsefullt att få klarlagt icke blott hur enskilda sådana omständigheter inverkar utan framför allt den samlade effekten av dessa. I sammanhanget bör den viktiga frågan om följderna av ändrade livsvillkor för fisken i ett vattendrag för tillgången på vandringsfisk i havet icke förbigås.

De problemställningar utskottet lämnat exempel på utgör givetvis icke på långt när en fullständig förteckning över allt som vid den avsedda undersökningen bör klarläggas. Exemplifieringen bör dock ge en bild av vilka viktiga frågor det här rör sig om och vilken betydelse en närmare undersökning av dem skulle kunna få vid ett framtida lagstiftningsarbete.

Vad beträffar sättet för undersökningens bedrivande finner utskottet, att denna lämpligast bör kunna ske i enlighet med motionärens av Svenska naturskyddsföreningen biträdade förslag, så att en utredningsman förordnas att utföra den med biträde av experter. Undersökningen bör bedrivas så skyndsamt som möjligt för att kunna bli till gagn vid kommande lagstiftningsarbete på vattenlagens område.

Då det här gäller att avväga olika motstående intressen, torde höga krav böra ställas på utredningsmannens förmåga att leda en omfattande vetenskaplig och praktisk undersökning av förevarande slag och att sammanställa de olika experternas material och synpunkter. Det synes utskottet lämpligt att därtill utses en praktiskt inriktad vetenskapsman eller annan person med särskild erfarenhet av jordbruks- och vattenfrågor. Den vid undersökningen företrädde expertisen bör i möjligaste mån täcka alla väsentliga intresseområden, som kan komma i fråga, såsom hydrografi, limnologi, agronomisk hydroteknik, växtodling, kraftteknik, fiske, naturvård, skogsvård och flottning.

Eftersom Emåns nederbördsområde erbjuder möjlighet att studera de flesta uppkommande problem av här berörd art, har utskottet intet att erinra mot att detta vattensystem väljes till undersökningsområde. För detta talar även det förhållandet att beträffande Emån redan vissa utredningar utförts, som kan tjäna till underlag för undersökningen. Utskottet anser emellertid frågan om lämpligt undersökningsområde böra närmare prövas av Kungl. Maj:t i samband med att utredningsmannen utses.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen i anledning av förevarande motion II: 56 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om att en allsidig, vetenskapligt grundad undersökning skyndsamt verkställas rörande något nederbördsområde beträffande de olika ändamål, vartill vattnet kan nyttjas, och därav uppkommande avvägningsproblem i fråga om vattenhushållningen;

B. att motionen i övrigt, i den mån den icke besvarats med vad utskottet ovan under A. hemställt, ej måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 6 november 1957

På tredje lagutskottets vägnar:

HUGO OSVALD

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från första kammaren: herrar Osvald, Grym, Hermansson, Georg Carlsson, Ebbe Ohlsson, Kristiansson och Krügel;

från andra kammaren: herrar Levin, Johansson i Torp, Ahman*, von Seth*, fru Torbrink*, herrar Nilsson i Östersund, Hamrin i Kalmar* och Jansson i Aspeboda.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.